

ZNANOST I PRAKSA O KOMASACIJI ZEMLJIŠTA

Komasacija poljoprivrednog zemljišta je društvena mjera, društveno-ekonomskog, pravnog, političkog, sociologijskog, socijalnog i psihologijskog sadržaja i učinaka. Svoje prvo provođenje na području naše zemlje bilježi još u prošlom stoljeću: prvi je Zakon o komasaciji zemljišta donesen 1891. godine, da bi početkom ovoga stoljeća (1902) bio zamijenjen novim Zakonom o komasaciji zemljišta s provedbenom naredbom i važenjem na području tadašnje Hrvatske i Slavonije. Prvi poslijeratni Zakon o komasaciji zemljišta donesen je 1954. godine za područje republike Hrvatske, no bio je to ujedno prvi takav zakon u Jugoslaviji. Godine 1965. donesen je Osnovni zakon o iskorištavanju poljoprivrednog zemljišta (kasnije noveliran 1967. i 1970. godine), kojim je konačno regulirana komasacija zemljišta u cijeloj zemlji. Tako su sva područja Jugoslavije dobila zakonske odredbe o poboljšanju strukture poljoprivrednih posjeda, društvenih i privatnih, a u cilju povećanja proizvodnosti obradivog zemljišta. Dodajmo da je ova materija i dalje ostala predmetom zakonske regulative, o čemu svjedoče i najnoviji zakoni o komasaciji, arondaciji i parcelaciji poljoprivrednog i šumskog zemljišta.*)

Iako je komasacija zemljišta poznata kao praktična mjera, zakonski regulirana kroz već gotovo devet desetljeća, o njoj je izvan slova zakona (ili radnih izvještaja malo pisano, rečeno i znano. Iznenaduje da je trebalo čekati godinu 1978. da bi se (samo neki) stručnjaci koji rade na provođenju komasacije u pojedinim krajevima naše zemlje okupili na Prvom jugoslovenskom savjetovanju o komasaciji zemljišta (Priština, svibanj 1978). Cilj je savjetovanja bio »(...) da ukaže na doprinos komasacije u daljnjoj izgradnji društveno-ekonomskih, socijalnih i tehničkih odnosa. Bogata iskustva od preko 30 godina na sprovođenju komasacije zemljišta u našoj zemlji, treba da se na ovom savjetovanju afirmišu i posluže kao osnova za razvoj nauke i prakse u narednom periodu« (str. 3). Tom prilikom priopćeno je 26 referata, a obavljani su u zborniku *Prvo jugoslovensko savjetovanje o komasaciji zemljišta* (Priština, Savez geodetskih inženjera i geometara Jugoslavije, 1978,

Svi su prilozi grupirani oko tri osnovne teme (skupa): društveno-ekonomskih socijalnih i tehničkih aspekata komasacije, zatim prostornog uređenja i planiranja u postupku komasacije, te tehničko-tehnološkog postupka provođenja komasacije zemljišta. Pri tom je izraziti naglasak na tehničkim i tehnološkim aspektima provođenja komasacije, dok su širi društveni aspekti komasacije i njezinih učinaka tek naznačeni prije negoli raspravljani. (To je doduše i razumljivo, pošto je pristup komasacije zemljišta profiliran već samim organizatorom savjetovanja — Savezom geodetskih inženjera i geometara Jugoslavije.)

Provedbom komasacije zemljišta otklanjaju se mnoge nepovoljne okolnosti za poljoprivrednu proizvodnju, odnosno stvaraju se pogodni uvjeti za unapređenje poljoprivrede. Najpovoljniji je učinak grupiranje parcela u ma-

nji broj pravilnih većih blokova, a što je preduvjet za lakšu obradu zemlje i ekonomičnije iskorištavanje poljoprivrednih površina. O tom najvidljivijem učinku komasacije pišu Marijan Medić — »Parcela kao element komasacije« (str. 237-251) i Veselin Lazić — »Dužina parcela kao ograničavajući faktor proizvodnosti rada mašinsko-traktorskih agregata« (str. 258-271).

Grupirani zemljoposjed omogućuje različite pozitivne gospodarske učinke, kao što su povećanje produktivnosti rada i prinosa poljoprivrednih proizvoda, smanjenje troškova proizvodnje, ušteda radnog vremena i dr. Polazeći od općepoznate pretpostavke da je grupiranje i koncentracija zemljišta u krupne posjede pretpostavka tehnološkog napretka, primjene znanstvenih dostignuća i povećanja produktivnosti kako u poljoprivredi tako i u drugim privrednim granama, nekolicina autora obrađuje značaj komasacije za unapređenje poljoprivredne proizvodnje i povećanje proizvodnje hrane. To su radovi: »Komasacija zemljišta i njen doprinos povećanju proizvodnje hrane« Roka Škerge i Drage Bebeke, (str. 9-43), »Značaj komasacije zemljišta u ostvarivanju društveno-ekonomskih i tehničkih ciljeva« Pantelije Čosića (str. 44-61), »Predlog analize efekata koji se postižu na poboljšanju uslova poljoprivredne proizvodnje putem komasacije zemljišta« Tomislava Damjanovića (str. 62-86), »Komasacija i organizacija poljoprivredne proizvodnje« Marka Gostovića, Bogdana Rajkova, i Svetomira Otaševića (str. 151-165) te »Ekonomski efekti posle sprovođenja komasacije u poljoprivrednoj proizvodnji« Boška Lečića (str. 272-287). Nadalje, ovdje treba razvrstati i prilog Bogdana Bogdanovića »Komasacija zemljišta u SR Srbiji sa osvrtom na stanje i teritorijalne uslove iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta« (str. 91-100) i Roka Škerge i Jakušića »Značaj i uloga komasacije zemljišta na proširenje društvenog sektora i povećanje poljoprivredne proizvodnje u općini Nova Gradiška« (str. 135-145).

Svi ovi radovi društveno kontekstualiziraju postupak komasacije, ukazujući time na točnost inače ne uvijek prihvaćenog određenja komasacije kao šire društvene a ne tek uske agrarno-tehničke mjere. U ovu bi grupu radova po svojoj aktualnosti i društvenom značaju temata koji obrađuje trebao ući i rad »Udruživanje zemljoradnika međusobno i sa radnicima udruženog rada« Petra Ilića i Ljiljane Vasić. No kako su autori propustili da proces samoupravnog udruživanja zemljoradnika dovedu u vezu s komasacijom zemljišta, iznenađuje da je njihov rad bio prihvaćen kao referat za spomenuto savjetovanje i objavljivanje.

Jedan novi, dosad zanemaran aspekt komasacije — uloga i značaj komasacije za zaštitu čovjekove okoline obrađuju dva autora. Miodrag Maluckov piše o temi »Mesto i uloga komasacije u zaštiti prirode i kompleksnom problemu zaštite čovjekove sredine« (str. 117 — 123), a Radvoj Bešlin — »Komasacija zemljišta i zaštita prirodne sredine u opštini Ada« (str. 302 — 310). Autori, svaki ponaosob, ukazuju na značaj komasacije u planiranju daljnjeg razvitka ekoloških odnosa. »Određujući osnovne zemljišnih odnosa — tj. sredine u kojoj obitava čovek — komasacija formalno usmerava tokove daljeg razvoja poljoprivrede. Faktički, uz osiguravanje izgradnje pratećih objekata potrebnih kod grupisanja većih površina zemljišta, ali i dalji razvoj zaštite prirodne sredine« (str. 123) — piše M. Maluckov. Polazeći od rezultata uređenja zemljišta u općini Ada, R. Bešlin zastupa stanovište da bi se projektom komasacije — koja inače narušava prirodnu sredinu, trebalo sačuvati pos-

tojeće stanje zaštićenosti prirodne sredine, ukoliko već nije moguće da se postojeće prirodno stanje poboljša.

Neka pitanja prostornog uređenja i infrastrukturnog opremanja naselja obuhvaćenih komasacijom predmet su slijedećih radova: »Prostorni plan opštine posmatran s aspekta komasacije zemljišta« Marka Gostovića, Miodraga Božinovića i Save Bulatovića (str. 174 — 194), »Utvrdjivanje granica građevinskih rejona u postupku komasacije zemljišta« Sime Puđe (str. 195 — 203) i »Obezbeđenje prsotora za izgradnju infrastrukturnih objekata kroz postupak komasacije zemljišta« Vladimira Kurjakova (str. 311 — 318). Naime, tokom komasacije uređuje se i intravilan te osim što se komasacijom stvaraju povoljniji uvjeti za razvoj naselja i njihovo uređenje, provedba komasacije ima i određeni socijalni učinak u užem smislu za zemljoradnike, posebice u pogledu njihova umirovljenja. O tome pišu Borivoje Čurčić i Simeon Josimović u prilogu »Penzionisanje zemljoradnika — staračkih domaćinstava i postupak komasacije poljoprivrednog zemljišta« (str. 336 — 343). Autori svoju analizu predmetno ograničavaju na staračka domaćinstva, a prostorno — na područje općine Novi Bečej. Oni pišu: »Ovu vezu komasacije i penzionisanja zemljoradnika — staračkih domaćinstava nalazimo u tome što se kroz postupak komasacije može najoptimalnije izvršiti grupisanje zemljišta koja ova domaćinstva, na temelju ugovora čiji su elementi dati u Zakonu, prenose u društvenu svojinu i na kojima neka organizacija udruženog rada iz oblasti poljoprivrede stiče pravo korištenja« (str. 337). I dalje, »Penzionisanjem zemljoradnika — staračkih domaćinstava vrši se svojevrsan prenos razbacanog i usitnjenog zemljišta u društvenu svojinu, koja se postupkom komasacije grupišu i okrupnjuju, čime se omogućuje da se to zemljište, budući da je koncentrisano u velikim lokacijama (gromadama) najekonomičnije obrađuje. Tako, komasacija postaje instrument koji procesu pomenutog penzionisanja udahnjuje ekonomsku sadržinu« (str. 338). No uspostavljanje ovakve veze između komasacije i penzionisanja poljoprivrednika moguće je samo u onim općinama gdje još nije provedena komasacija. Nasuprot tome, tamo gdje je komasacija već provedana, penzioniranjem poljoprivrednika uz prijenos zemljevlasništva na društveni sektor stvaraju se tek oaze malih površina društvenog zemljišta u pojasevima zemljišta individualnih poljoprivrednika.

Neki drugi, sporedni ali značajni ishodi komasacije, kao što je uklanjanje suvišnih međa, uređenja imovinskopravnih odnosa na nekretninama, obnova geodetske izmjere i katastra zemljišta, obrađeni su u radu »Program i dinamika izvršenja radova na komasaciji i izradi novih premera zemljišta katastarskih opština na teritoriji opštine Sremska Mitrovica« Dmitrija Šolaje (str. 288 — 301), dok o potrebnoj obrazovanosti i stručnoj osposobljenosti osoba koje pri tom sudjeluju piše Ivan Molnar u svome prilogu »Značaj posedovanja tehničkih i ekonomskih znanja geodetskih inženjera pri organizovanju geodetsko-tehničkih radova u postupku komasacije zemljišta« (str. 124 — 134).

Komasacija je nerijetko tek pretpostavka za neke šire zahvate, prije svega za provođenje hidrotehničkih melioracija. Spomenimo primjera radi da je na području SR Hrvatske u razdoblju 1954 — 1974. godine istovremeno provedena hidromelioracija na gotovo 92% komasiranih površina (a komasacijom je bilo uređeno više od 460 tisuća ha poljoprivrednih zemljišta). Ov-

dje je riječ prije svega o radovima na uklanjanju močvarnog i slaborodnog zemljišta, na reguliranju vodotoka koji presijecaju komasirano područje, zatim i o povećanju dužine kanalske mreže, podizanju novih nasipa, gradnji crpnih stanica, a što sve omogućuje i izvođenje agromelioracija. Komasaacija u funkciji hidrotehničkih melioracija predmet je slijedećih radova: »Uređenje zemljišta kroz postupak komasacije i principi projektovanja hidromelioracija u nisko-bazenskim područjima Sliva reke Save« Mirka Čovića (str. 204 — 220), »Značaj komasacije zemljišta za eksploataciju sistema za navodnjavanje i odvodnjavanje« Bashkim Kabashia i Uroša Lugonje (str. 221—236), »Uređenje poljoprivrednog zemljišta u postupku komasacije« Marijana Medića (str. 252 — 257) i »Kratki pregled potrebe i značaja odvodnje društvenih površina u Srednjem Posavlju, te prosječni troškovi osnovne i regulacione odvodnje po 1 ha« Ante Dugandžića (str. 319 — 335).

Konačno, zakonodavni aspekti provođenja postupka komasacije obrađeni su na primjeru zakona važećih za područje SR Hrvatske, i to u radu »Temeljna načela novog Zakona o komasaciji zemljišta u SR Hrvatskoj« Vladimira Mačkovića (str. 87 — 90) i »Informacija komasacije u SR Hrvatskoj provedene od 1954. do 1974. godine« Cvjetka Šefčeka (str. 344 — 356).

Posebno izdvajamo dva rada za koja smatramo da nužno i nezaobilazno stoje u svakoj pretpostavci provođenja komasacije. Riječ je, prvo, o semantičkom određenju i klasifikaciji postojećih vrsta komasacije, o čemu piše Vjenceslav Medić u svome prilogu pod naslovom »Mogući oblici komasacije zemljišta u SFR Jugoslaviji« (str. 166 — 173). Drugo, iako prostorno ograničeno na područje općine Kikinda, postavke i zaključci rada Miloša Ziramova »Ekonomska, socijalna i politička procesa o potrebi sprovođenja komasacije zemljišta u opštini Kikinda« (str. 146 — 150) primjenljivi su na svaki postupak komasacije koji se planira u našoj zemlji. U cijelosti prenosimo autorov sažetak sadržaja: »Komasacija zemljišta sprovodi se samo onda ako zato postoji opravdanost, pre svega ekonomska, socijalna, a sama akcija poprima širi društveno-politički karakter. Procena sa ekonomskog aspekta vrši se na bazi podataka o usitnjenosti poseda, kako društvenog tako i privatnog vlasništva, što omogućuje intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju. Udruživanje poljoprivrednih proizvođača je najcelishodnije kod grupisanih poseda poljoprivrednih proizvođača, Penzionisanje staračkih domaćinstava je socijalna mera, a komasacijom se pospješuje njena realizacija. Sa ovako sagledanim podacima potrebno je upoznati šire društveno-političke strukture i na kraju zbor učesnika koji konačno donosi odluku o sprovođenju komasacije« (str. 150).

Treba priželjkivati da ovaj zbornik, odnosno prvo jugoslavensko savjetovanje o komasaciji zemljišta ne bude i posljednje! I dalje, da se slijedećom prilikom više pažnje posveti i širim društvenim, ekonomskim, sociolojskim i sociokulturnim aspektima komasacije zemljišta u nas.

* Spomenimo neke od tih zakona: Zakon o arondaciji i komasaciji poljoprivrednog i šumskog zemljišta za SR Srbiju (1974), Program radova na komasaciji zemljišta u SR Srbiji za period 1978—1980. godine (1978), Zakon o arondaciji, komasaciji i parcelaciji za SAP Kosovo (1976), Zakon o komasaciji i arondaciji za SAP Vojvodinu (1978), Zakon o komasaciji za SR Bosnu i Hercegovinu (1974), Zakon o komasaciji za SR Hrvatsku (1979), Zakon na korištenje na zemljodjelskoto zemljište za SR Makedoniju (1976) itd.